

JEZIČNA POLITIKA U NDH

Maja Vonić, Perica Vujić

Jezična je politika skup postupaka pomoću kojih institucije, grupe ili pojedinci u jednom društvu neposredno utječu na jezik, upotrebu jezika i jezičnu situaciju u jednom segmentu društva, cijelome društvu ili u više sinkronih društava (Samardžija, 1993a: 83). U ovom članku predstavljen je način provođenja jezične politike u jednom totalitarnom režimu na primjeru Nezavisne Države Hrvatske. Naglasak je stavljen na vršenje jezične promidžbe, jezični purizam i odnosu vlasti prema dijalektima. Također, napravljena je usporedba s jezičnom politikom koja je vođena u nacističkoj Njemačkoj i fašističkoj Italiji.

Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. godine i uspostavom ustaške vlasti, počinje posebno razdoblje unutar hrvatske jezične povijesti. Prvi korak vlasti Nezavisne Države Hrvatske na jezikoslovnom polju bilo je osnivanje Hrvatskog državnog ureda za jezik (HDUJ) *Zakonskom odredbom* od 28. travnja 1941. godine. Navedeni je ured bio nadležan za sva jezična pitanja na čitavom državnom području s posebnim naglaskom na očuvanje čistoće hrvatskog jezika u javnoj, kako pisanoj, tako i govornoj, upotrebi. Na čelu HDUJ-a bio je dr. Blaž Jurišić, a ured je trebao obavljati sljedeće dužnosti: **1.)** priređivanje školskih knjiga i priručnika iz jezičnog područja (pravopisa, slovnice, priručnog rječnika i sl.), **2.)** pregledavanje školskih knjiga iz svih predmeta, **3.)** jezična suradnja sa zakonodavnim i izvršnim državnim i samoupravnim tijelima prilikom sastavljanja nacrtu zakona, odredaba i naredaba, **4.)** jezično savjetovanje piscima ili nakladnicima književnih i poučnih djela, **5.)** jezični nadgled svih tiskopisa uopće, **6.)** ispravljanje i odobravanje svih natpisa i oglasa na javnim mjestima, **7.)** nadgled jezika u kazalištima, kinematografima i krugovalnim postajama te **8.)** jezična promidžba (Koriensko pisanje, 1942: 11). Slični uredi postojali su u Italiji i u Njemačkoj. Pandan HDUJ-a u fašističkom

režimu bila je komisija *Za talijanstvo jezika (Per l'Italianità della lingua)* koju je osnovalo Ministarstvo unutrašnjih poslova 1940. godine, dok je u nacističkoj Njemačkoj postojalo *Njemačko jezično društvo (Deutsches Sprachverein)*. (Samardžija, 1993a: 85-86)

Dijeljenje jezičnih savjeta bila je glavna zadaća „jezične promidžbe“ koja je djelovala na dvjema razinama: govornoj i pisanoj. Preko radiostanice Zagreb širena je govorna promidžba emisijom *Za hrvatski jezik* koja se emitirala jednom tjedno, srijedom u 19:15 h, u trajanju od 20 do 25 minuta sve do veljače 1943. godine. Svrha emisije bila je buđenje hrvatske jezične svijesti i čišćenje jezika od srbizama, kako je objašnjeno u dnevniku *Hrvatski narod*. Dakle, sadržaji emisije *Za hrvatski jezik* bili su mahom pravopisnog i savjetodavnog karaktera s posebnim naglaskom na razlikovanje hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika. Osim toga, održavana su stručno-popularna predavanja na kojima su glavni izlagači bili članovi HDUJ-a. Pisana je promidžba obuhvaćala radove jezikoslovaca, zakonske odredbe i propise, a novine su ih morale besplatno objavljivati pod uvjetom da ne prelaze polovicu tiskanog stupca pojedinih novina. U tadašnjim vodećim novinama *Hrvatskom narodu* i *Novom listu* bilješke o jeziku objavljivane su pod naslovom *Hrvatski jezik*, a s odobrenjem HDUJ-a. Bilješke su objavljivane na sljedeći način: prvo bi se navela neka pogrešna riječ ili pogrešno upotrijebljeni oblik, a nakon toga bi uslijedilo kratko stručno objašnjenje i taj je savjet odmah postao važeći i jedino ispravan. Da je pisana djelatnost bila živa, svjedoči i podatak da je u razdoblju od 1941. do 1944. objavljeno više od 260 jezičnih članaka i pravopisnih savjeta. Kada pisana „jezična promidžba“ HDUJ-a nije postizala svoj cilj, u pomoć joj je priskakalo ministarstvo bogoštovlja i nastave. Tako je HDUJ u lipnju 1941. zabranio upotrebu imenice *lice* (u značenju osoba), ali ta zabrana očito nije bila prihvaćena jer je Ministarstvo nastave godinu dana kasnije izdalo okružnicu u kojoj na kraju kaže: „Oni, koji će poslije

ove okružnice upotrebljavati tu riječ u tom značenju, bit će kažnjeni.“ (Hrvatski list, br. 157, 1942: 9) Međutim, unatoč oštrim propisima HDUJ-a i Ministarstva nastave te nastojanjima ustaške vlasti da nametnu svoju jezičnu politiku, brojni jezični i pravopisni savjeti nisu postigli cilj i bili prihvaćeni u narodu u svakodnevnoj upotrebi o čemu svjedoči učestalo ponavljanje određenih zabrana i savjeta da se određene riječi ne koriste i budu zamijenjene novopredloženima. To je bilo i za očekivati budući da su svi ti savjeti nametani zakonskim propisima i nisu omogućavali izbor i prilagodbe novim jezičnim pravilima. Glavni izvor većine jezičnih savjeta bila je knjiga Petra Guberine i Krune Krstića *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*.

U članku 5. *Zakonske odredbe o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu*, od 14. kolovoza 1941., govori se sljedeće:

„Na književnim djelima napisanim na bilo kojem narječju ili govoru ima se na iztaknutom mjestu vidljivo označiti, da je napisano na odnosnom narječju.“ (Koriensko pisanje, 1942: 17)

Time je izražen stav o čistoći hrvatskog jezika, ne samo prema riječima iz drugih jezika, tuđicama, nego i prema dijalektizmima. Nastoji se osigurati čisti hrvatski jezik, temeljen na štokavskom narječju i bez udjela kajkavskog i čakavskog narječja, sve kako bi izrazili jedinstvo hrvatske nacije: „jedan narod (Hrvati) i jedan jezik (hrvatski)“. Ustaška vlast imala je negativan stav prema narječjima jer su smatrali da tri hrvatska narječja ugrožavaju koncepciju hrvatskog jedinstva svojim različitostima. Usprkos takvom stavu, u slučaju kada štokavsko narječje nije imalo odgovarajuću riječ, uzimale su se riječi iz kajkavskog i čakavskog narječja i imale su prednost pred posuđenicama i novotvorenicama. Rasprave o dijalektima nisu predstavljale primaran interes jezikoslovaca onoga doba, dok su dijalekti u književnosti bili veoma zastupljeni, o čemu svjedoče i djela pisana narječjem, npr. Vinko Nikolić *Moj grad*, Vinko Kos *Lada*, Vlasta Uršić *Divji kostajni* itd. (Samardžija, 2008: 94-95). U Italiji je odnos prema dijalektima prošao kroz nekoliko faza da bi naposljetku poprimio krajnje negativan stav. U

početku, dok fašističke vlasti nisu bile toliko usmjerene na mijenjanje stanja u školstvu, u školama se koristila metoda „od dijalekta k jeziku“ (*del dialetto alla lingua*) u sklopu borbe protiv nepismenosti. S vremenom je ta metoda bila stavljana u drugi plan, a s njom i dijalekti jer se držalo da njihova upotreba narušava jedinstvo talijanskog jezika i čitave nacije. Početkom 40-ih godina 20. stoljeća izdan je niz zabrana protiv upotreba dijalekata u filmu, novinstvu i kazalištu. Vrhunac je bila odluka Ministarstva za narodnu kulturu (*Ministerio della Cultura popolare*) o povlačenju svih djela pisanih dijalektom što je objašnjavano time da su ta djela ostaci prošlosti i da narušavaju fašističku političku ideologiju. Nešto blaži stav prema dijalektima zastupala je nacistička politika. Niti nacisti nisu blagonaklono gledali na dijalekte, no nisu ih zakonom zabranili. Mnogi su se javno zalagali za prava dijalekata, ali je u javnoj upotrebi isključivo korišten samo njemački standardni jezik. (Samardžija, 1993a: 88-89)

„Hrvatski je jezik javno dobro hrvatskog naroda, pa ga nitko ne smije izkrivljivati niti nagrđivati. Stoga je zabranjeno u izgovoru i u pisanju upotrebljavati rieči, koje ne odgovaraju duhu hrvatskoga jezika, a u pravilu rieči tuđice, posuđene iz drugih pa i sličnih jezika.

Iznimno se mogu upotrebljavati rieči, koja su već zadobile posebno značenje, te se mogu samo teško ili nikako nadomjestiti domaćim riečima.“ (*Zakonska odredba o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu*, članak 2., Koriensko pisanje, 1942: 17)

Navedeni članak zakonske odredbe postavio je osnove purističkim nastojanjima da se hrvatski jezik očisti od tuđica, prije svega od srbizama. Na loše strane purističkih nastojanja upozoravali su pojedini jezikoslovci pozivajući na umjerenost, oprez i poštivanje osnovnih jezikoslovnih načela.

„Međutim, u čišćenju jezika od tudjinskoga utjecaja moramo biti osobito oprezni i ne smijemo upadati u pogreške koje bi nam se kasnije mogle i te kako osvetiti.“

„U pokretu, koji nas je zahvatio, moramo održati razboritu mjeru, sačuvati zlatnu sredinu. Potpuno čistunska nemoguća je skrajnost već i zato, što je

pojam tuđice nesiguran pojam.“

„Posebnost hrvatskoga književnog jezika gubi se i onda, ako mislimo da svaka nova riječ obogaćuje jezik.“ (Samardžija, 1993a: 50)

Međutim, puristička praksa nije marila za ova upozorenja, nego je propisivala svoja rješenja, često bez ikakvog stručnog nadzora. Puristička rješenja često su bila loša i sklona pretjerivanju, ali su ipak propisivana kao jedina i općeobvezatna.

Stvaranje čistog hrvatskog jezika očitovalo se na nekoliko razina: na razini imena, psovki i pozdrava, vojnog i političkog nazivlja te općeg leksika.

Mijenjanje imena naseljenih mjesta (ojkonima) u duhu hrvatskog jezika započelo je nedugo nakon uspostavljanja ustaške vlasti i osnivanja NDH. Mijenjanje se odvijalo dvama suprotnim pravcima: pohrvaćivanje i rashrvaćivanje ojkonima. Tako su pod postupak pohrvaćivanja došli sljedeći ojkonimi:

Srijemska Mitrovica	-	Hrvatska Mitrovica
Srpsko Selište	-	Moslavačko Selište
Srijemski Karlovci	-	Hrvatski Karlovci
Vojvoda Putnik	-	Eugen Kvaternik
Srpske Moravice	-	Hrvatske Moravice

S druge strane, imena mjesta s većinskim njemačkim stanovništvom zamjenjivana su njemačkim ojkonimima.

Vinkovačko Novo Selo	-	Neudorf
Petrovo Polje	-	Schönborn
Bosanski Aleksandrovac	-	Adolfstahl
Albertinovac	-	Albertinenhof
Nova Topola	-	Windhorst

U nekim primjerima sačuvana je dvoimenost mjesta: Kula – Kula-Josephsfeld. Tako se u *Hrvatskom listu* (br. 227, 1942: 4) mogu naći obavijesti o promjenama naziva pojedinih mjesta: Petrovac je promijenjen u Florianovac, Ziroslavlje u Kvaternikovo, a Hadžićevo u Pavelić-selo.

Osim ojkonima, purizam je zahvatio i osobna imena te imena ulica i trgova. Tako su brojni trgovi i ulice ponijeli ime poglavnika, a nehrvatski su nazivi

ulica zamijenjeni imenima zaslužnih Hrvata i Nijemaca, npr. u Osijeku je Ulica kralja Aleksandra preimenovana u Ulicu Ante Pavelića (Poglavnikova ulica), Tyršov trg u Ustaški trg, Olujićeva ulica u Ulicu Hrvatskih domobrana, a Šetalište Marije Terezije postalo je Šetalište Eugena Kvaternika. (Hrvatski list, br. 181., 1941: 14) U mijenjanju imena mjesta, ulica i trgova vidljiva je orijentacija ustaške politike i samog vrha države. Naime, ustaške su vlasti u svojoj borbi protiv jugoslovenstva i srpstva mijenjale imena koja bi sadržavala pridjev srpski (pr. Srijemski Karlovce-Hrvatski Karlovci), dok su s druge strane ponjemčivali neka mjesta, a trgovima davali imena tadašnjih čelnih ljudi Trećeg Reicha s kojima su Pavelić i ustaško vodstvo održavali dobre političke odnose.

Ustaške su vlasti pokrenule značajnu akciju protiv psovanja i psovki, o čemu svjedoči i naredba Ministarstva unutarnjih poslova u kojoj se objašnjava podrijetlo psovke (kletve) i izriču se zakonske mjere u slučaju njihove upotrebe.

„Kao posljedica bivših nastojanja, da se hrvatski narod pobalkanči, zaostao je mjestimice u zemlji običaj kletve. Pod kletvom se ne razumijeva samo kletva imena Božjega, sveca ili uzvišenih stvari, kletva oca i majke, nego i u obliku kletve izrečena prostačina svake vrste. Tog se običaja prihvatila naročito gradska i seoska mladež, koja je bila napose izvrgnuta takvom neprijateljskom nastojanju.“

„Da se taj ružni i sramotni običaj iz hrvatskog naroda posve iskorijeni dužne su sve javne vlasti bditi i nastojati, da svaki takav psovač bude prijavljen upravno redarstvenoj vlasti koja će ga kazniti zatvorom od 30 dana, a u slučaju opetovanja 2 mjeseca. Osim službenika javnih vlasti svatko je zvan, da psovača i izustitelja prostota prijave, jer će se samo tako sramotni običaj psovanja i prostote temeljito iskorijeniti iz hrvatskog naroda.“ (Samardžija, 1993a: 56)

Navedena zakonska odredba čitana je u katoličkim crkvama tri naredna tjedna, poslije nedjeljne mise, a bila je podupirana propovijedima, prigodnim člancima i brošurama. Članci protiv psovke objavljavani su još potkraj 1944. što govori da je psovka bila široko

rasprostranjena, da je borba protiv nje morala biti dugotrajna i provođena s dosta upornosti. *Hrvatski list*, od 9. kolovoza 1942., donosi članak u kojemu se govori o provođenju spomenutog zakona u Sarajevu. Članak navodi kako su Srbi donijeli psovku u Hrvatsku te kako se psovanjem čovjek spušta na razinu najgore i najniže životinje. „To je bijedna i niska navika, koja je u naš narod unesena sa svrhom, da snizi njegovu kulturnu razinu.“ (*Hrvatski list*, br. 186, 1942: 6) Dalje se govori kako su djelatnici Župske redarstvene oblasti u Sarajevu počeli s kažnjavanjem psovača. U samo jednom danu uhićeno je oko 20 ljudi, koji su kažnjeni zatvorskom kaznom u trajanju od 30 dana, nepretvorivo u globu.

Osim psovanja, na udaru je bio i način pozdravljanja pri čemu je ustaški pozdrav „Za dom – spremni!“ ili „Za poglavnika i dom – spremni!“ bio obvezatan u svim situacijama, pa su čak i telefonski pretplatnici bili provjeravani javljaju li se tim pozdravom.

„ZA DOM SPREMNI! Pozdrav je svakoga svjesnoga Hrvata i Hrvatice. Strani načini pozdravljanja sa `Sluga pokoran`, `Sluga sam ponizan`, `Ljubim ruke` i slično ne samo da ne odgovaraju duhu hrvatskoga jezika, nego i čovječjem dostojanstvu, koje treba resiti svakoga Hrvata u ustaškoj Hrvatskoj. Zato je naš pozdrav svuda samo: ZADOM SPREMNI!“ (Samardžija, 2008: 87- 88)

Osnivanje vojske NDH dovelo je do potrebe za odgovarajućim vojnim nazivljem. Kako je u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, službeni jezik, a s time i vojno nazivlje, bio srpski, ustaška je vlast posegnula za starim hrvatskim riječima koje možemo pratiti još od Vrančićeva *Dictionariuma* (1599.) Hrvatsko-ugarskom nagodbom dogovoreno je da u jedinicama Kraljevskog ugarskog domobranstva u kojima Hrvati čine većinu službeni i zapovjedni jezik bude hrvatski. Ta je odluka potaknula stvaranje hrvatskog vojnog nazivlja, koje je nakon 1918. bilo sve više potiskivano i stavljano izvan uporabe. Upravo je za tim nazivljem posegnula ustaška vlast nadopunjujući ga novim nazivima (*strojosamokres*, *svečanostnik*,

vojniki neposlušnik). Osnivanjem *Ženske loze ustaškog pokreta* stvoreno je i tzv. žensko nazivlje, pr. rojnica, zbirnica, tabornica itd. (Samardžija, 1993a: 62-67)

Narazini općegleksika, odnosno svakodnevnog govora, puristi su imali najviše posla. Kriveći Srbe za uništavanje hrvatske kulture, povijesti, književnosti i jezika, nastojali su ispraviti sve ono, što po njima, nije odgovaralo duhu hrvatskog naroda. Zamjenjivali su riječi koje su držali barbarizmima, pri tome misleći najviše na srbizme. Riječi koje su zamijenile one nepoželjne svrstavaju se u četiri skupine. U prvu skupinu ulaze prevedenice, uglavnom s njemačkog jezika i internacionalizmi. Prema njemačkom primjeru nastao je *krugoval* (Rundfunk), koji je zamijenio riječ radio, *svjetlopis* (Lichtbild) umjesto fotografije, *sabirni logor* (Sammellager) i dr. Internacionalizmi turist, turizam i automobil poslužili su kao predložak riječima *putničar*, *putničarstvo* i *samovoz*. Drugi je način bio stvaranje novih riječi i, suprotno općem mišljenju, broj tih novotvorenica nije bio velik. Skupini novih riječi zasigurno pripadaju ove riječi: *munjovoz* (tramvaj), *trbušar*, *pokusnik*, *lovornik*, *požidoviti*, *veleobrt* (industrija, ekonomija), *velenapadaj* (invazija) itd. (Samardžija, 1993a: 67- 69) Evo kako je to izgledalo u praksi:

“U subotu ne će *munjara* dovesti povrće na trg. Saznajemo iz uprave gradske *munjare*, da ona u subotu 8. o. mj. ne će dovesti povrće na osječke trgove, o čemu se obavješćuju svi zanimani građani.” (*Hrvatski list*, br. 183., 1942: 13)

Mnogi su novotvorenicama držali stare hrvatske riječi koje su bile zaboravljene jer su u Kraljevini Jugoslaviji bile namjerno zapostavljane. Njihovo vraćanje u aktivni leksik treći je način zamjene nepoželjnih riječi. Budući da su tadašnjim naraštajima one bile slabo ili nikako poznate, razumljivo je da su doživljavane kao novotvorenice. Tako se riječ *poglavnik* držala novotvorenicom, no kasnije se pokazalo da tu riječ bilježi već Faust Vrančić u svom *Dictionariumu* kao odgovarajuću zamjenu latinske riječi *princeps*. Često se posezalo za riječima iz 19. stoljeća ili za Šulekovim novotvorenicama, npr. *mirisnica*

(parfumerija), *kitničarka* (modistica) itd. Posljednji je puristički način bio terminologizacija riječi s područja općeg hrvatskog leksika. Dakle, riječi iz općeg leksika, nakon terminologizacije, pojavljivale su se isključivo u novom značenju. Tako se stara riječ *stožer* u značenju "jak kolac, stup" sada pojavljuje isključivo u značenju ustrojstvene ustanove ustaškog pokreta, pr. *Ustaški narodni stožer*, a stara riječ *poglavnik* u značenju "poglavar, poglavica" sada se isključivo veže uz osobu Ante Pavelića i upotrebljava se u tom novom značenju čelnika ustaškog pokreta. (Samardžija, 1993a: 69-70)

Talijanski je jezik također zahvaćen purističkim djelovanjem kako bi se osigurala čistoća talijanskog jezika. Komisija *Za talijanstvo jezika* izdala je popis talijanskih zamjena za posuđenice, a novine su sadržavale rubriku pod geslom "jedna riječ dnevno" (*una parola al giorno*) gdje su za svaki dan predlagale jednu novu zamjenu nepoželjne riječi. (Samardžija, 1993a: 85)

Početak 1933. Hitler postaje mandatar nove njemačke vlade čime započinje snažan puristički val u njemačkom jeziku. Pozivi purista nalikovali su tadašnjim bojnim pokličima, npr. "Tko želi voditi Nijemce, mora im njemački govoriti. Nijemci, probudite se!" (Samardžija, 1993a: 86) Nürnberškim propisima iz 1936. antisemitizam ulazi i u jezik. Sve što je bilo sumnjivo u jeziku pripisivalo se židovskom utjecaju, a antisemitizam dostiže vrhunac u referatu Ewald Geisslera *Sprachpflege als Rassenpflicht* kojeg je dijelilo *Njemačko jezično društvo*, jedan od glavnih provoditelja purističkog pokreta. Međutim, njemački je purizam krenuo u krajnost što je izazvalo reakciju samog Führera. Godine 1940. njemačko ministarstvo za znanost, odgoj i obrazovanje, u Führerovo ime, osuđuje nasilno ponjemčivanje (*Verdeutscherei*) smatrajući da su neke strane riječi toliko udomaćene u njemačkom jeziku da njihova zamjena nije potrebna. (Samardžija, 1993a: 86-87)

Fašistička i nacistička politika nastojala je raširiti talijanski, odnosno njemački jezik u inozemstvu. Zanimljivo je da su nacisti jednu skupinu naroda (Estonci, Litvanci, Letonci) prisiljavali na učenje njemačkoga

jezika, drugima je to bilo samo dopušteno (Ruteni), dok je trećima to bilo zabranjeno (Ukrajinci i stanovnici ostalih okupiranih sovjetskih područja). Suradnja nacističkog, fašističkog i ustaškog režima na političkom planu odrazila se na jezik i jezičnu promidžbu. Tako je zagrebačka radiostanica emitirala *Njemački tečaj* i *Talijanski tečaj*, a u *Hrvatskom krugovalu* objavljeni su tekstovi za vježbanje. Oba su tečaja prekinuta 1943. godine što ima veze s političkim zbivanjima (kapitulacija Italije). (Samardžija, 1993a: 87-88)

Ustaške su se vlasti također pozabavile pitanjem pisma i opismenjivanja naroda. Zakonskom odredbom od 25. travnja 1941. zabranjena je upotreba ćirilice, čime latinica postaje službeno i jedino pismo. Provedba ove odredbe povjerena je Ministarstvu unutarnjih poslova koje izdaje *Provedbenu naredbu ministarstva unutarnjih poslova zakonskoj odredbi o zabrani ćirilice*, u kojoj su propisane kazne za prekršitelje naredbe:

"Prema tome naredjujem:

da se na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske odmah obustavi svaka uporaba ćirilice u javnom i privatnom životu. Svako štampanje ma kakvih knjiga ćirilicom je zabranjeno. Svi javni napisi pisani ćirilicom imaju se neodvlačno, a najkasnije u roku od tri dana skinuti. Prekršitelj ove naredbe kaznit će se po upravnim oblastima novčano do 10.000 i zatvorom do mjesec dana." (Samardžija, 2008: 130-131)

Većina stanovništva NDH bila je nepismena ili polupismena te su vlasti nastojale učiniti nešto po tom pitanju. U rujnu 1941. donesena je *Zakonska odredba o širenju pismenosti u narodu i održavanju tečajeva za nepismene* u kojoj se govori da sve osobe do 50. godine starosti moraju naučiti čitati i pisati u vremenskom razdoblju od 6 godina. Tečajeve za nepismene morali su održavati svi učitelji i vjeroučitelji, a polaženje tečajeva bilo je obvezno uz prijetnju kaznom. U vrijeme poljskih radova, tečajevi se nisu održavali. Po završetku tečaja, polaznici su pristupali završnom ispitu. Nad cijelom akcijom suzbijanja nepismenosti nadzor je vršilo Ministarstvo bogoštovlja i nastave preko odbora za širenje pismenosti koji su bili osnivani

u svakoj župi. Krajnji rezultati spomenute akcije nisu poznati. (Samardžija, 1993a: 41, 42)

Osim triju spomenutih područja djelovanja (jezična promidžba, purizam i odnos prema dijalektima), jezična politika u doba NDH bavila se i normativnim priručnicima. Što se tiče gramatike, propisana je upotreba prerađenog izdanja *Hrvatske slovnice za srednje i stručne škole* Josipa Florschützova. Ta je gramatika prihvaćena uz određene izmjene: promijenjen je naziv gramatike koja se prvobitno zvala *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* i dodan je popis s oko 90 ispravaka. Zanimljivo je da su učenici prije uporabe gramatike sami morali precrtati pogreške i unijeti ispravke (samo nekoliko ispravaka bile su tiskarske pogreške), npr. „Na 159. stranici u 29. i 30. redku mjesto rečenice: `Kad Vukašin izgubi život, onda stupi na prijestol srpski knez Lazar.` napisati: `Kad kralj Zvonimir umre, nastupe u Hrvatskoj teški dani.`“ (Samardžija, 1993a:25) Florschützova gramatika bila je samo privremeno rješenje dok se ne objavi *Nacrta hrvatske slovnice* Blaža Jurišića. Izašao je samo prvi dio Jurišićeve *Slovnice* pod naslovom *Glasovi i oblici u poviestnom razvoju* (1944.). Planirali su izdati i rječnik hrvatskog jezika čiji bi glavni izvor bio *Ognjište* Mile Budaka, ali iz nepoznatog razloga taj rječnik nije dovršen, vjerojatno zbog kratkog vremena i političke situacije u državi i čitavoj Europi. Kad je pravopis u pitanju, u prvo vrijeme vrijedilo je osmo izdanje Dragutin Boranićeva *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Dana 14. kolovoza 1941. donesena je *Zakonska odredba o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu*, jedna od najvažnijih odredaba ustaške jezične politike. Propisana je upotreba korijenskog pravopisa što je izazvalo pravu pravopisnu zbrku. Naime, ljudi su nastojali pisati korijenskim pravopisom, no nisu znali kako niti su imali osnovno znanje o takvom načinu pisanja. Vlasti su nastojale spriječiti pretvaranje novog pravopisa u karikaturu, donošene su razne zakonske odredbe i osnovano je posebno povjerenstvo koje će donijeti pravila za korijenski pravopis. Prvi pregled tih pravila objavljen je 1942. kao *Koriensko pisanje*, a izrada pravog pravopisa potrajala je do 1944. kada je

objavljen *Hrvatski pravopis*, autora Franje Cipra i Adolfa Bratoljuba Klaića. Uvođenje korijenskog pravopisa, vlasti su objašnjavali povratkom na hrvatsku tradiciju iz 19.st. koja je bila prekinuta djelovanjem hrvatskih vukovaca i uvođenjem fonološkog pravopisa. (Samardžija, 1993a: 30-40) Prva knjiga objavljena korijenskim pravopisom u NDH bila je *Strahote zabluda* Ante Pavelića.

Ustaška je vlast od samoga početka pokazala veliko zanimanje za jezik. Preko jezičnog medija nastojalo se utjecati na ljude i širiti ustašku ideologiju. Radikalnim pristupom (donošenjem različitih odredaba koje su na snagu stupale odmah bez suglasnosti ili savjetovanja sa stručnjacima) nastojali su opravdati svoja nastojanja. Kao glavni uzori u jezičnoj politici poslužili su modeli nacističke i fašističke jezične politike zbog čega se javljaju sličnosti pokazane u tekstu, ali i razlike (npr. u odnosu prema purizmu). Jezičnom politikom nastojali su iz života građana na što brži način ukloniti utjecaj bivšeg režima pa su sve što nije odgovaralo ustaškom režimu, osuđivali i odbacivali. Nudeći nova rješenja u jeziku, pozivali su se na tradiciju, prije pobjede hrvatskih vukovaca krajem 19.st. Ako ni u njoj ne bi našli zadovoljavajuća rješenja, stvarali su nova od kojih su neka ostala u upotrebi do danas (npr. brzoglav).

Literatura:

1. Klaić, A. Bratoljub: *Koriensko pisanje*, Hrvatski državni ured za jezik, Zagreb 1942.
2. Matković, Hrvoje: *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 1994.
3. Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb 2008.
4. Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb 1993a.
5. Samardžija, Marko: *Jezični purizam u NDH: Savjeti Hrvatskog državnog ureda za jezik*, Zagreb 1993b.

Hrvatski list:

- nedjelja, 6. srpnja 1941., br. 185, god. XXII.
- utorak, 7. srpnja 1942., br. 157, god. XXIII.
- četvrtak, 6. kolovoza 1942., br. 183, god. XXIII.
- nedjelja, 9. kolovoza 1942., br. 186, god. XXIII.
- petak, 25. rujna 1942., br. 227, god. XXIII.